

**Tradycje
kształcenia nauczycieli
na Śląsku Cieszyńskim**

Studia, rozprawy, przyczynki

NR 2646

Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim

Studia, rozprawy, przyczynki

pod redakcją: Wiesławy Korzeniowskiej,
Andrzeja Mitasa,
Andrzeja Murzyna,
Urszuli Szuścik

Redaktor serii: Publikacje Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji
Robert Mrózek

Recenzent
Jan Łaszczyk

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej
Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim — wprowadzenie (<i>Wiesława Korzeniowska</i>)	9
--	---

Część I: Z dziejów kształcenia na Śląsku Cieszyńskim

Ks. Manfred Uglorz U źródeł pedagogiki ewangelickiej	15
Marzena Bogus Model kariery polskiego nauczyciela na Śląsku Cieszyńskim w czasach austriackich	25
Jolanta Kwiatek Możliwości i bariery w edukacji Górnoślązaczek na przełomie XIX i XX wieku	43
Idzi Panic Z badań nad gimnazjum jezuickim w Cieszynie (1674—1773).	60
Łucja Dawid Ku nowej formacji nauczycielskiej — z badań nad „Miesięcznikiem Pedagogicznym” (1892—1939)	69
Bronisława Dymara Poszukiwanie kulturowych korzeni kształcenia nauczycieli w cieszyńskiej uczelni	84
Janusz Spyra Seminaria nauczycielskie na Śląsku Cieszyńskim (do 1918 roku)	95

Część II: Cieszyński ośrodek kształcenia — współcześnie

Halina Rusek Uniwersytet Śląski z siedzibą w Cieszynie w procesie przemian	119
---	-----

Helena Danel-Bohrzyk Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie kontynuatorem myśli i działań pedagogicznych w kształceniu młodzieży — kilka refleksji	134
Włodzimierz Goriszowski Nabywanie doświadczeń pedagogicznych na Uniwersytecie Śląskim — filii w Cieszynie	139
Urszula Szuścik Szkiecy z dziejów kształcenia nauczycieli w Cieszynie (w tym — nauczycieli wychowania plastycznego)	143
Jadwiga Uchyła-Zroski Z dziejów edukacji i działalności naukowo-artystycznej Instytutu Muzyki . . .	151
Ryszard Solik Od wychowania plastycznego do edukacji artystycznej. Instytut Sztuki wobec kształcenia artystycznego na uniwersytecie	156
Bogdan Ficek Problemy oświaty samorządowej.	165
Katarzyna Olbrycht Z doświadczeń cieszyńskiej pedagogiki — wątek społeczno-kulturalny	169
Tadeusz Kania Specyfika animacji społeczno-kulturalnej na cieszyńskiej <i>Alma Mater</i> (od pedagogiki pracy kulturalno-oświatowej do nowoczesnej pedagogiki kultury)	177
Ewa Ogrodzka-Mazur, Alina Szczurek-Boruta Problematyka wielokulturowości oraz edukacji międzykulturowej w działalności naukowo-badawczej Katedry Pedagogiki Ogólnej	190
Barbara Żebrokowa, Józef Żebrok Nauki ekonomiczne w kształceniu nauczycieli w okresie 1971—2005	196
Ks. Józef Budniak Cieszyńska <i>Alma Mater</i> w procesie integracji międzywyznaniowej	203
Janusz Seligman Funkcjonowanie Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie w okresie stanu wojennego	211
Mirosława Pindór Komisja Naukowa ds. Stosunków Polsko-Czeskich i Polsko-Słowackich w Filii Uniwersytetu Śląskiego wpisana	217

Część III: Internet i media w edukacji

Andrzej W. Mitas Dysonans funkcjonalny rozwoju technologii informacyjnej i świadomości użytkownika	231
---	-----

Kazimierz Denek	
Kompetencje nauczycieli w edukacji jutra	234
Eugenia Smyrnova-Trybulska, Danuta Willmann-Baldys	
Przygotowanie przyszłych nauczycieli do kształcenia na odległość: raport z badań	246
Małgorzata Rachwalska-Mitas	
Kryteria oceny edukacyjnych programów komputerowych do wspomagania nauki języków obcych.	264
Wacław Korzeniowski	
Komputerowe wspomaganie lekcji wychowania technicznego w gimnazjum . .	280
Elżbieta Oleś-Urdzoń	
Rozwijanie dojrzałości matematycznej w klasach integracyjnych	287
Eugenia Smyrnova-Trybulska, Janina Duda, Katarzyna Kuchajda	
Rozwój myślenia kreatywnego na lekcjach matematyki na podstawie wykorzystania heurystycznych metod nauczania i technologii informacyjnych	296
Alicja M. Pietruszka	
Technologia informatyczna jako środek wychowania komunikacyjnego	315
Jolanta Musiał	
Informatyczne wspomaganie wychowania komunikacyjnego w przedszkolu . .	325
Helena Smalko	
Rozwój technologii informacyjnej i jej wykorzystanie w edukacji na Ukrainie .	337
Jolanta Musiał, Anna B. Pietruszka	
Interfejs graficzny i dźwiękowy w programach edukacyjnych	348
Remigiusz Kopoczek	
Analiza ruchu oczu w kontekście dysleksji rozwojowej dzieci	364
Andrzej W. Mitas, Anna B. Pietruszka	
Wybrane problemy muzykoterapii	373

Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim — wprowadzenie

O ile wychowanie i edukacja pokoleń wstępujących w dorosłe życie sięga niemal początków dziejów człowieka i rodziny ludzkiej, o tyle na problem przygotowania osób podejmujących ten trud zwrócono uwagę stosunkowo późno. W zasadzie dopiero w średniowieczu, w miarę rozwoju uniwersytetów i studiów przez nich prowadzonych, na pierwszym z etapów kształcenia — bakalaracie — kształcono w szkołkach parafialnych. Jednak już w okresie odrodzenia uwagę przykuwają inne formy przygotowania do zawodu nauczycielskiego. Jedną z nich, znana od roku 1563 w Woltenbüttel koło Brunszwika¹, polegała prawdopodobnie na tworzeniu tzw. szkół śpiewaków — powstawały one ówczesnie w niemieckich miastach, uczono w nich muzyki kościelnej i języka łacińskiego. Uczniowie, którym nie udało się osiągnąć zamierzonego celu, przechodzili z reguły do zawodu nauczycielskiego.

Radykalne zmiany w edukowaniu nauczycieli szkół elementarnych i ponad-elementarnych przyniosły dopiero działania przedstawiciela pedagogiki pietystów — Augusta Hermana Franckego (1663—1727)², założyciela sierocińca w Halle w roku 1698. Fakt ten jest istotny, ponieważ w sierocińcu tym wprowadzono praktykę przyuczania starszych wychowanków do opieki nad młodszymi (praktykę tę, znaną potem w Anglii pod nazwą monitoringu, upowszechnili tam Andrew Bell i J. Lancaster). W sierocińcu w Halle już w roku 1707 August Herman Francke założył pierwsze seminarium nauczycielskie (*seminarium praeceptorum*) przygotowujące nauczycieli łaciny. Jego program obejmował między innymi naukę Biblii, katechizmu, historii Kościoła i tzw. rękodzieł (tokarstwa,

¹ H. Rolfus, A. Pfister: *Real-Encyklopädie des Erziehungs und Unterrichtswesens nach katholischen Principien*. Bd. 4. Mainz 1874, s. 413.

² F. Kierski: *Podręczna encyklopedia pedagogiczna*. T. 1. Lwów—Warszawa 1923, s. 105.

obróbki drewna, wyrobów drewnianych, szlifierstwa itp.). Nieco później, ale jeszcze w pierwszej połowie XVIII wieku, Juliusz Hecker — jeden z wychowanków wzmiankowanego sierocińca, przyuczony tam do funkcji nauczyciela, przekonywał rząd pruski o konieczności zakładania szkół kształcących nauczycieli. W krótkim też czasie ośrodki takie powstawać zaczęły na terenie całej monarchii pruskiej, w tym także na Śląsku (w roku 1765 we Wrocławiu, przy szkole katedralnej)³. Rok później pierwszą szkołę tego typu na Górnym Śląsku założono w Rudach Raciborskich, przy klasztorze cystersów. Zaznaczyć jednak należy, że zarówno to przyklasztorne seminarium nauczycielskie, jak i inne powstałe w tym czasie placówki miały wyłącznie charakter krótkotrwałych kursów pedagogicznych (z reguły sześciotygodniowych), służących dwom celom: dokształcaniu zatrudnionych już nauczycieli oraz przygotowaniu nowych adeptów zawodu. Najczęściej też zapewniano kandydatom bezpłatną naukę, pełne utrzymanie, a czasem dodatek wysokości 12 talarów⁴. W podręcznikach historii wychowania szkoły te, ze względu na krótkotrwały okres nauki, określa się mianem preparand, chociaż preparandy we właściwym znaczeniu — jako szkoły przygotowujące do nauki w seminariach nauczycielskich — powstały dopiero w latach dwudziestych XIX wieku na terenach Bawarii.

Zmiany w poglądach na kształcenie nauczycieli, stosunkowo szybko znalazły oddźwięk na terenach monarchii Habsburgów, w tym i na obszarze księstwa cieszyńskiego, którego życie kulturalno-oświatowe zawsze stanowiło wypadkową ogólnych trendów i przemian społeczno-politycznych na terenach państw ościennych. Program wszechstronnego rozwoju państwa, który opracowała Maria Teresa w roku 1768, zakładał, zgodnie z duchem oświecenia, że należy uświadamiać społeczeństwo co do celowości działań władz państwowych. Od razu też wskazano, że dokonać tego można jedynie dzięki szkole, dla której przygotować należałoby nowy program i nowe metody dydaktyczne. Zakładano też wymianę całej kadry pedagogicznej — od szkół ludowych aż po uniwersytety. W tym celu powołano do życia Narodową Komisję Szkolną (coś w rodzaju pierwszego w Europie ministerstwa szkolnictwa). Realizując założenia edukacyjne, w pierwszej kolejności zatroszczono się o szkoły ludowe, które już za panowania Marii Teresy uległy zasadniczym zmianom.

W roku 1774 sprowadzono ze Śląska Johanna Ignatza von Felbigera — kierownika szkoły przyklasztornej w Żaganii i (na zlecenie króla Prus Fryderyka II Hohenzollerna) reformatora szkół katolickich na Śląsku. Opracował on program reformy szkolnictwa ludowego w monarchii Habsburgów. Wprowadził między innymi czas jednostki lekcyjnej oraz system nauczania grupowego, naukę religijną wyodrębnił jako osobny przedmiot nauczany, tak jak inne przed-

³ S. Gawlik: *Dzieje kształcenia nauczycieli na Śląsku Opolskim*. Opole 1979, s. 26.

⁴ C. Miller: *Grundriss der Geschichte des preussischen Volksschulwesens*. Orflerwieck—Leipzig 1910.

mioty — metodą pogadanki. Dla wszystkich krajów austriackich przygotował ustawę szkolną dotyczącą zakładania szkół oraz konieczności kształcenia dla nich nauczycieli⁵. Od roku 1774 przy szkołach średnich powstawać zaczęły pierwsze seminaria nauczycielskie przygotowujące do prowadzenia katechizacji; Felbiger ułożył też jeden z pierwszych nowożytnych podręczników katechetyki. Zgodnie z reformą Felbigera tzw. szkoły trywialne (w których uczono tylko podstaw elementarnych) miały być zakładane w każdej miejscowości. Poza tym we wszystkich stolicach obwodu funkcjonować miała szkoła główna oraz szkoła kształcąca nauczycieli. Przyjęto też, że w krajach słowiańskich szkoły założone przez Felbigera miały być szkołami dwujęzycznymi: oprócz nauki w języku ojczystym, prowadzono też lekcje w języku niemieckim.

Już w roku 1775 w Opawie utworzono szkołę główną (odpowiednik szkoły średniej); była to wtedy najważniejsza szkoła na Śląsku. Składała się z czterech klas, w których uczono, oprócz zwykłych przedmiotów, również stylistyki, mechaniki, budownictwa, rysunków, geografii i nauk przyrodniczych. Przy niej też od samego początku funkcjonować zaczęła preparanda dla kształcenia nauczycieli⁶. W roku 1776 podobna szkoła powstała w Cieszynie i także przy niej, celem kształcenia nauczycieli, powołano preparandę⁷ (którą w latach sześćdziesiątych XIX wieku przekształcono w seminarium nauczycielskie). Od tego czasu tradycja kształcenia nauczycieli utrzymuje się w Cieszynie, a potem także w innych miastach Księstwa Cieszyńskiego.

Przygotowana praca zbiorowa, nawiązująca do wzmiankowanych zagadnień, prezentuje zarówno najdawniejsze dzieje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim (część pierwsza), jak i współczesne jego aspekty (część druga) oraz formy edukacji obecnie najnowocześniejsze (część trzecia). Autorami poszczególnych artykułów są aktualni pracownicy cieszyńskiej uczelni, ale też byli pracownicy, a także sympatycy związani z innymi ośrodkami naukowymi, współpracujący od lat z Cieszynem. Teksty są różnorodnością i bogactwem nawiązują do wielu aspektów tradycji pedagogiki cieszyńskiej, jak i do różnych problemów, typowych dla tej dziedziny nauki, ukazujących jej złożoność, bogactwo i wartości nieprzemijające.

Mając to wszystko na uwadze, nie będzie truizmem stwierdzenie, że nieprzerwane — od 230 lat — tradycje kształcenia nauczycieli w Cieszynie są najdłuższe na terenie całego Górnego Śląska (w polskiej jego części), gdy uwzględnimy wszystkie aktualnie funkcjonujące liczne ośrodki naukowe, oferujące ten typ kształcenia. Wszędzie na świecie tradycja stanowi wartość niewy-

⁵ F. K i e r s k i: *Podręczna encyklopedia...*, s. 95; H. W e r e s z y c k i: *Historia Austrii*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1986, s. 139.

⁶ F. P o p i o ł e k: *Dzieje Śląska austriackiego z ilustracjami*. Cieszyn 1913, s. 319.

⁷ *Sprawozdanie dyrekcji polskiego gimnazjum prywatnego z prawem publiczności w Cieszynie — za rok szkolny 1900/1901*. Cieszyn 1901, s. 4. W innych opracowaniach podany jest rok 1777 — jako rok założenia preparandy; zob. F. P o p i o ł e k: *Dzieje Śląska...*, s. 320.

mierną, wartość z dumą eksponowaną, cenioną i szanowaną, na której się opiera i buduje nową rzeczywistość. Ukształtowana trudem i poświęceniem minionych pokoleń, stanowi podstawę działań kolejnych generacji, będąc jednocześnie zaczynem nowych wyzwań. Należy zatem mieć nadzieję, że trwające od kilku lat zmiany w strukturach organizacyjnych tej placówki nie zaprzepaszczą owego wyjątkowego dziedzictwa kulturowego.

Wiesława Korzeniowska

Redaktor
Wiesława Bulandra

Projektant szaty graficznej
Paulina Tomaszewska-Cieply

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Lidia Szumigała

Copyright © 2009
by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1799-1

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 24,0. Ark. wyd. 30,0.
Przekazano do łamania w październiku 2008 r.
Podpisano do druku w lutym 2009 r.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 36 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa